

АДМІНІСТРАТИВНЕ ТА МИТНЕ ПРАВО

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32782/2521-6473.2023-1.2>

Н. В. Дараганова, доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри адміністративного, фінансового та інформаційного права Державного торговельно-економічного університету

ПІДСТАВИ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ВИМОГ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ОХОРОНУ ПРАЦІ

У статті визначено поняття підстав адміністративної відповідальності за порушення вимог законодавства про охорону праці – це сукупність установлених законодавством обставин (умов), наявності яких передбачає можливість застосування адміністративної відповідальності у цій сфері.

Проаналізовано доцільність застосовувати поділ підстав юридичної відповідальності залежно від того чи є галузь публічною чи є приватною.

Установлено, що у галузі адміністративного права підстави юридичної відповідальності становлять триєдину конструкцію, яка установлює наявність правової норми, юридичного факту та процесуальної підстави. Визнано доцільним при дослідженні питань адміністративної відповідальності за порушення вимог законодавства про охорону праці розглядати всі три підстави цієї відповідальності (нормативну, фактичну та процесуальну) у сукупності.

Обґрунтовано, що підстави адміністративної відповідальності мають бути й розташовані в порядку ранжування. Першою має бути нормативна підстава, яка визначає об'єкт правового захисту від протиправних посягань та санкцію за порушення норм, що охороняють цей об'єкт. Другою йде фактична підстава – наявність винного, протиправного діяння суб'єкта, що посягає на охоронювані нормами адміністративного права суспільні відносини і за яке законодавством передбачена адміністративна відповідальність. По-третє – це процесуальна підстава, що передбачає видачу акту відповідним на це суб'єктом адміністративної юрисдикції про накладення стягнення за вчинене адміністративне правопорушення.

Установлено, що особливості адміністративної відповідальності за порушення вимог законодавства про охорону праці щонайбільше виражені у нормативній підставі цього виду адміністративної відповідальності. Визначено, що нормативною підставою адміністративної відповідальності за порушення вимог законодавства про охорону праці є сукупність правових норм, які закріплюють: 1) склади адміністративних правопорушень вимог законодавства про охорону праці; 2) систему адміністративних стягнень у цій сфері; 3) коло суб'єктів, наділених правом застосовувати адміністративні стягнення за порушення вимог законодавства про охорону праці; 4) процедуру притягнення до адміністративної відповідальності за ці порушення.

Ключові слова: адміністративна відповідальність, охорона праці, адміністративне право.

N. V. Daraganova. Grounds of administrative responsibility for violating the requirements of labour protection legislation

In the article, the author defined the concept of grounds of administrative responsibility for violating the requirements of labour protection legislation – this is a set of circumstances (conditions) established by legislation, the presence of which implies the possibility of applying administrative responsibility in this area.

The expediency of applying the division of grounds of legal responsibility depending on whether the industry is public or private has been analysed.

It was established that in the field of administrative law, the basis of legal responsibility is a threefold structure, which establishes the existence of a legal norm, a legal fact and a procedural basis. It is also established that it is expedient to consider all three grounds of this responsibility (normative, factual and procedural) in the aggregate when investigating issues of administrative responsibility for violating the requirements of labour protection legislation.

It is substantiated that the grounds of administrative responsibility should be arranged in order of ranking. The first should be a regulatory basis that defines the object of legal protection against illegal encroachments and the sanction for violating the norms protecting this object. The second is the factual basis – the presence of a guilty, illegal act of the subject, which encroaches on social relations protected by the norms of administrative law and for which the legislation provides for administrative responsibility. Thirdly, it is a procedural basis, which provides for the issuance of an act by the relevant subject of administrative jurisdiction on the imposition of fines for the committed administrative offense.

It was established that the peculiarities of administrative responsibility for violation of the requirements of labour protection legislation are most expressed in the normative basis of this type of administrative responsibility. It was determined that

the normative basis of administrative responsibility for violation of the requirements of the legislation on labour protection is a set of legal norms that establish: 1) the composition of administrative offenses of the requirements of the legislation on labour protection; 2) the system of administrative fines in this area; 3) a circle of entities empowered to apply administrative penalties for violating the requirements of labour protection legislation; 4) the procedure for bringing to administrative responsibility for these violations.

Key words: *administrative responsibility, labour protection, administrative law.*

Постановка проблеми. Трудова діяльність людини та її здоров'я є взаємозалежними категоріями. Як визначено Міжнародною організацією праці, загальновідомо, що робота допомагає підтримувати здоров'я людини, та це відбувається доти, доки праця не перевантажує фізичні та розумові здібності людини. При цьому робота може бути пов'язана із існуванням різних чинників, що мають шкідливий вплив на здоров'я працівників (тип виконуваної роботи; використовувані матеріали і продукти; характер робочого середовища; умови, у яких виконується робота тощо [1]). Отже, саме існування вимог законодавства про працю пов'язано з прагненням держави зберегти здоров'я та працездатність людини у процесі праці попри наявність негативних, шкідливих чинників виробництва. І у разі недотримання встановлених вимог законодавства з охорони праці, особа, винна у цьому, має зазнати несприятливих наслідків, зазнати покарання, зокрема й у вигляді настання адміністративної відповідальності за скоєні у цій сфері правопорушення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Зазначимо, що питання адміністративної відповідальності за порушення вимог законодавства про охорону праці загалом, як і питання, що розкривають поняття та зміст підстав цієї відповідальності, не знайшли свого відображення в юридичній науці. Як найбільш дотичними для розкриття питань щодо підстав адміністративної відповідальності за порушення вимог законодавства про охорону праці можна відзначити дослідження В. А. Крижановської (2016 р.), у якому розкрито питання сучасного розуміння підходів до адміністративної відповідальності, працю І. Ф. Коваль та Л. П. Амелічевої, у якій розглядаються загальні питання юридичної відповідальності у сфері охорони праці з акцентом на трудові відносини (2023 р.) [2] та роботи Л. І. Каленіченко у яких проаналізовано визначення й зміст підстав юридичної відповідальності (2016, 2020 рр.).

Мета. З урахування вказаного, метою статті є розкриття питань щодо поняття та виду підстав адміністративної відповідальності за порушення вимог законодавства про охорону праці.

Результати дослідження. Конституцією України у статті 3 встановлено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю і права й свободи людини, їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Отже, для збереження здоров'я та працездатності людини у процесі праці державою розробляються та запроваджуються найрізноманітніші засоби. Одним із яких, вважаємо, є й встановлення адміністративної відповідальності за порушення вимог законодавства про охорону праці. Насправді, як вірно зазначила В. А. Крижановська, адміністративна відповідальність є особливою правовою формою реакції держави на захист публічних і приватних інтересів та полягає у сукупності встановлених державою матеріальних та процесуальних правових норм з метою спонукання особи, що добровільно не бажає дотримуватися встановлених норм, до належної поведінки та покладання обов'язку зазнавати несприятливих для цієї особи наслідків [3, с. 177].

Загалом слово «підстава» означає основу; те головне, на чому базується, ґрунтується що-небудь [4]. І виходячи з цього тлумачення, вже традиційним у юриспруденції вважається визначення підстав юридичної відповідальності, загалом, та адміністративної відповідальності, зокрема, як сукупності обставин (умов), за наявності яких юридична/адміністративна відповідальність стає можливою. При цьому від чіткості та конкретики визначення цих підстав на законодавчому рівні залежать ефективність та результативність юридичної відповідальності як гарантії реалізації права, забезпечення режиму законності та правопорядку у державі й суспільстві [5, с. 272].

Вказане відповідає й сфері охорони праці. Вважаємо, що підстави адміністративної відповідальності за порушення вимог законодавства про охорону праці можна визначити як сукупність установлених законодавством обставин (умов), наявності яких передбачає можливість застосування адміністративної відповідальності у цій сфері.

При цьому сьогодні вже є узвичаєним у загальнотеоретичній науковій та навчальній літературі існування різних поглядів на класифікацію підстав юридичної відповідальності (зазначене спостерігаємо і щодо класифікації підстав адміністративної відповідальності).

Зокрема, одні науковці вважають, що юридична відповідальність має дві підстави: по-перше, – це нормативна підстава – тобто система правових норм, якими встановлена юридична відповідальність та, по-друге, – це фактична підстава – тобто факт вчинення самого правопорушення. Зокрема, Є. Ю. Подорожній вказує, що «підставою притягнення до трудо-правової відповідальності є порушення стороною (сторонами) трудового договору своїх обов'язків, передбачених у цьому договорі та законодавстві про працю» [6, с. 320] – тобто факт вчинення порушення та наявність відповідного законодавства. Інші науковці, і таких є переважна більшість, підстави юридичної/адміністративної відповідальності поділяють на три складові: 1) нормативна; 2) фактична та 3) процесуальна підстави (наприклад, [7, с. 485; 8]).

Слід враховувати і те, що окремі науковці зазначають, як третю підставу юридичної відповідальності: «відсутність підстав для звільнення від юридичної відповідальності» [9]. Вторить цьому і О. Поштаренко, яка також вважає, що: «Звільнення від адміністративної відповідальності – це реалізація держави в особі суду свого повноваження відмовитися від державного осуду особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, а також від застосування до неї заходів адміністративного примусу за наявності підстав, передбачених статтями 18, 19 і 20 КУпАП, шляхом видання заснованого на законі правозастосовного акта» та, на основі цього виділяє як окрему підставу адміністративної відповідальності такої підстави «відсутність обставин, що звільняють від відповідальності або виключають її настання» [10].

У зв'язку з цим зазначимо, що насправді в адміністративному праві законодавець не визнає протиправного діяння за недієздатним (неделіктоздатним) суб'єктом і не установлює адміністративну відповідальність за це діяння. Про це свідчить аналіз норм не лише вказаних вище автором статей (18, 19, 20 Кодексу України про адміністративні правопорушення – далі КУпАП), але й аналіз норм статі 12 КУпАП (вік, після досягнення якого настає адміністративна відповідальність) та статі 17 КУпАП (обставини, що виключають адміністративну відповідальність). Проте зазначені обставини/підстави розглядаються у контексті другої – фактичної підстави адміністративної відповідальності (підтвердження цієї тези знаходимо і в наукових джерелах [11, с. 22–23]). І у зв'язку з цим немає доцільності виділення такого елемента як «відсутність обставин/підстав для звільнення від юридичної відповідальності» як окремої підстави адміністративної відповідальності.

Аналіз наукових джерел щодо поділу підстави юридичної відповідальності на дві або на три її частини, дозволяє як відправну обрати позицію Л. І. Каленіченко. На думку цього автора зазначений поділ залежить від того, чи належить галузь права до публічних чи є приватною.

Справді, у публічному праві юридична відповідальність застосовується до особи, яка скоїла правопорушення за наявності таких підстав, як: 1) нормативно-правова, 2) фактична, та 3) процесуальна, проте у галузях приватного права для настання юридичної відповідальності може бути достатньо лише нормативно-правової та фактичної підстави. Зазначене пояснюється специфікою методів правового регулювання публічних та приватних галузей права, а також суб'єктивним складом цих правовідносин. Так, якщо у межах публічних галузей права однією стороною завжди виступає держава, а притягнення до юридичної відповідальності завершується винесенням правозастосовного акту, в якому повинні бути встановлені як фактичні, так і юридичні підстави застосування відповідальності до особи, що скоїла правопорушення, то у приватних галузях права, у разі, коли суб'єкт правопорушення (у передбачених законодавством випадках) погоджується із «покаранням», що застосовується до нього – він може його добровільно його виконати і немає необхідності у застосуванні процесуальної підстави юридичної відповідальності [12, с. 17].

З урахуванням вказаного вище, у галузі адміністративного права підстава юридичної відповідальності становить триєдину конструкцію, яка установлює наявність правової норми, юридичного факту та процесуальної підстави. І враховуючи те, що ні саме адміністративне правопорушення, ні факт його скоєння автоматично не призводить до настання адміністративної відповідальності, вважаємо, найбільш доцільним при дослідженні питань адміністративної відповідальності за порушення вимог законодавства про охорону праці розглядати всі три підстави цієї відповідальності (нормативну, фактичну та процесуальну) у сукупності.

Більше того, засади науки адміністративного права дозволяють стверджувати, що нормативна, фактична та процесуальна підстава є нерозривно взаємопов'язаними – відсутність навіть однієї з цих складових унеможливує застосування адміністративної відповідальності загалом, зокрема й за порушення вимог законодавства про охорону праці.

При цьому, вважаємо, що підстави адміністративної відповідальності, зокрема і адміністративної відповідальності за порушення вимог законодавства про охорону праці, мають бути й розташовані в порядку ранжування.

Так, спочатку має бути нормативна підстава, яка визначає об'єкт правового захисту від протиправних посягань та санкцію за порушення норм, що охороняють цей об'єкт. Відсутня правова норма взагалі унеможливує притягнення до адміністративної відповідальності. Після нормативної вже йде фактична підстава – наявність винного, протиправного діяння суб'єкта, що посягає на охоронювані нормами адміністративного права суспільні відносини і за яке законодавством передбачена адміністративна відповідальність. І лише після цього має місце процесуальна підстава, що передбачає видачу акту відповідним на це суб'єктом адміністративної юрисдикції про накладення стягнення за вчинене адміністративне правопорушення.

Крім того, всупереч погляду, що висловила Н. С. Васильєва [13, с. 98–99] про визнання вченими-адміністративістами фактичної підстави (тобто вчинення особою адміністративного правопорушення, відповідальність за яке передбачена чинним законодавством) як основної підстави адміністративної відповідальності, на наш погляд, взагалі немає сенсу вести мову про виділення будь-якої з підстав адміністративної відповідальності як основної. У деяких випадках вірогідно можна говорити лише про існування особливостей окремого виду адміністративної відповідальності, які найбільш рельєфно проявляються в одній із трьох підстав адміністративної відповідальності (нормативній, фактичній чи процесуальній). І в контексті дослідження питань щодо адміністративної відповідальності за порушення вимог законодавства про охорону

праці, вважаємо, що особливості цієї відповідальності щонайбільше виражені у нормативній підставі цього виду адміністративної відповідальності.

Так, В. М. Дорогих обмежує нормативну підставу адміністративної відповідальності системою норм, що закріплюють: склади адміністративних правопорушень; систему адміністративних стягнень; коло суб'єктів, наділених правом застосовувати такі стягнення; процедуру притягнення до адміністративної відповідальності [14, с. 6]. Споріднені погляди висунуто й іншими науковцями. Зокрема, А. Ю. Пеховський визначив нормативну підставу адміністративної відповідальності (за правопорушення у сфері перевезення пасажирів та вантажів морським транспортом) як систему адміністративно-правових норм, що закріплює: склади адміністративного правопорушення цій у сфері; види і розміри адміністративних стягнень та принципи їх накладення; коло суб'єктів, що уповноважені складати протоколи про адміністративні правопорушення, розглядати справи про адміністративні правопорушення; процедуру притягнення до адміністративної відповідальності та її процесуальне оформлення [15, с. 136–137], аналогічно визначено нормативну підставу О. М. Кучеренко [16].

З урахуванням зазначеного вище, вважаємо, що нормативною підставою адміністративної відповідальності за порушення вимог законодавства про охорону праці є сукупність правових норм, які закріплюють: 1) склади адміністративних правопорушень вимог законодавства про охорону праці; 2) систему адміністративних стягнень у цій сфері; 3) коло суб'єктів, наділених правом застосовувати адміністративні стягнення за порушення вимог законодавства про охорону праці; 4) процедуру притягнення до адміністративної відповідальності за ці порушення [17, с. 141].

Зазначимо, що адміністративним правопорушенням (проступком), згідно з ч. 1 статті 9 КУпАП, визнається протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність. А під складом адміністративного правопорушення традиційно розуміють абстрактний опис лише ймовірного, передбачуваного законом діяння, тобто закріплення в законі найтипівіших, характерних ознак проступку. Його структура також традиційно визнається як сукупність таких чотирьох елементів, як: об'єкт проступку; об'єктивна сторона; суб'єкт проступку; суб'єктивна сторона.

Зasadничими нормативно-правовими актами, що закріплюють нормативні підстави адміністративної відповідальності за порушення вимог законодавства про охорону праці є КУпАП та Закон України «Про охорону праці».

Так, склади адміністративних правопорушень у сфері охорони праці, за які особа може бути притягнута до адміністративної відповідальності, закріплені насамперед у статті 41 КУпАП «Порушення вимог законодавства про працю та про охорону праці» (ч. 5 та ч. 6 цієї статті). А також у нормах таких статей КУпАП, як: 47 «Порушення права державної власності на надра»; 57 «Порушення вимог щодо охорони надр»; 58 «Порушення правил і вимог проведення робіт по геологічному вивченню надр»; 93 «Порушення вимог законодавчих та інших нормативних актів з безпечного ведення робіт у галузях промисловості»; 94 «Порушення вимог законодавчих та інших нормативних актів про зберігання, використання та облік вибухових матеріалів у галузях промисловості» та 188-4 «Невиконання законних вимог центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони праці». Адміністративна відповідальність за ці правопорушення настає, якщо ці порушення за своїм характером не тягнуть за собою відповідно до закону кримінальної відповідальності (стаття 9 КУпАП).

Як установлено у статті 3 Закону України «Про охорону праці», законодавство про охорону праці складається з цього закону, а також Кодексу законів про працю України, Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» та прийнятих відповідно до них нормативно-правових актів (перелік всіх нормативно-правових актів у сфері охорони праці можна поділити на дві основні частини – ті, які установлюють загальні вимоги цього законодавства та спеціальні його вимоги.). Якщо ж міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, встановлено інші норми, ніж ті, що передбачені законодавством України про охорону праці, застосовуються норми міжнародного договору (на сьогодні Україною ратифіковано всі 9 фундаментальних конвенцій Міжнародної організації праці (МОП), зокрема й щодо охорони праці [18]).

До законодавства у сфері охорони праці, у широкому розумінні терміна «законодавство», належать: правила, норми, регламенти, положення, інструкції та інші документи, обов'язкові для виконання (стаття 27 Закону України «Про охорону праці»). Ці акти є обов'язковими для виконання, у тому числі й у виробничих майстернях, лабораторіях, цехах, на дільницях та в інших місцях трудового і професійного навчання, облаштованих у будь-яких навчальних закладах (стаття 30 вказаного закону). При цьому розглядати справи, згідно з норм ст. 231 КУпАП, має право центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони праці (нині – Державна служба з питань праці, далі – Держпраці). Цією ж статтею визначено і посадових осіб, які мають право від імені Держпраці розглядати справи про адміністративні правопорушення та накладати адміністративні стягнення, зокрема: державні інспектори, головні державні інспектори, начальники інспекцій Держпраці, їх заступники, інші посадові особи.

Таким чином, адміністративна відповідальність за порушення вимог законодавства про охорону праці настає за порушення законодавства у широкому розумінні цього терміна, зокрема і за порушення: правил, норм, регламентів, положень, стандартів у сфері охорони праці тощо, що значною мірою утруднює застосування адміністративного стягнення за ці правопорушення – насправді рівень компетенції посадових осіб, які мають право розглядати справи про адміністративні правопорушення у цій сфері та накладати стягнення має бути надвисоким, особливо якщо проаналізувати зміст та обсяг чинного Показчика нормативно-правових актів з охорони праці [19].

Висновки і перспективи. З урахуванням вказаного зроблено такі висновки: 1. Визначено поняття підстав адміністративної відповідальності за порушення вимог законодавства про охорону праці як сукупність установлених законодавством обставин (умов), наявності яких передбачає можливість застосування адміністративної відповідальності у цій сфері. 2. Проаналізовано доцільність застосовувати поділ підстав юридичної відповідальності залежно від того чи є галузь публічною чи є приватною. 3. Установлено, що підстави адміністративної відповідальності за порушення вимог законодавства про охорону праці становить триєдину конструкцію, яка установлює наявність правової норми, юридичного факту та процесуальної підстави. 4. Обґрунтовано, що підстави адміністративної відповідальності, зокрема й за порушення вимог законодавства про працю, мають бути й розташовані в порядку ранжування (першою – нормативна, другою – фактична, третьою – процесуальна підстава). 5. Встановлено, що особливості адміністративної відповідальності за порушення вимог законодавства про охорону праці зонайбільше виражені у нормативній підставі цього виду адміністративної відповідальності.

Перспективними є подальші дослідження адміністративно-правового регулювання охорони праці загалом, та адміністративної відповідальності за порушення вимог законодавства про охорону праці, зокрема.

Список використаних джерел:

1. Occupational Health. URL: <https://www.ilo.org/global/topics/safety-and-health-at-work/areasofwork/occupational-health/lang--en/index.htm>
2. Коваль І. Ф., Амелічева Л. П. Підстави юридичної відповідальності за порушення законодавства про охорону праці. *Академічні візії*. Випуск 15/2023. URL: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.7656233>
3. Крижановська В. А. Адміністративна відповідальність в адміністративному праві України: сучасне розуміння, нові підходи: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Львів, 2016. С. 177. URL: http://lp.edu.ua/sites/default/files/dissertation/2016/3969/dys_kryzhanovska.pdf
4. Підстава. Академічний тлумачний словник (1970–1980). URL: <http://sum.in.ua/s/pidstava#:~:text=Te%20головне%2C%20на%20чому%20базується,іп>
5. Комзюк В. Т., Комзюк А. В. Щодо підстав адміністративної відповідальності. С. 272. URL: http://feb.tsatu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/03/Zbirnik_Publiczna_vlada_2-6.03.2021.pdf#page=272
6. Подорожній Є. Ю. Поняття та основні властивості юридичної відповідальності у трудовому праві. *Форум права*. 2017. № 5. С. 317–323. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2017_5_50.pdf
7. Кельман М. С. Підстави притягнення і звільнення від юридичної відповідальності. Загальна теорія держави та права: підруч. / М. С. Кельман, О. Г. Мурашин, Н. М. Хома. Львів: «Новий Світ-2000», 2003. С. 485.
8. Кукшинова О.О., Біла В.Г. Підстави адміністративної відповідальності за правопорушення на морському транспорті. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. Серія ПРАВО. Випуск 44. Том 2. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2020/12/No.44-2.pdf#page=40>
9. Писаренко Г. М. Підстави юридичної відповідальності в інформаційній сфері. *Держава та регіони*. URL: http://law.stateandregions.zp.ua/archive/2_2017/5.pdf
10. Поштаренко О. Підстави настання адміністративної відповідальності осіб, що вчинили насильство щодо фізичної особи. *Підприємництво, господарство і право*. № 7/2020. С. 180.
11. Каленіченко Л. І. Об'єктивно протиправне діяння як фактична підстава юридичної відповідальності (аналіз галузевого законодавства). *Вісник Харківського національного ун-ту внутрішніх справ*. 2016. № 4 (75). С. 22–23.
12. Каленіченко Л. І. Юридична відповідальність у публічному та приватному праві. *Теоретичні питання юриспруденції і проблеми правозастосування: виклики XXI століття*. Харків, 2020. URL: https://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/9266/Yurydychna%20vidpovidalnist%20u%20publichnomu%20ta%20pryvatnomu%20pravi_Kalienichenko_2020.pdf?sequence=1
13. Васильєва Н. С. Підстави адміністративної відповідальності за правопорушення у сільському господарстві. *Європейські перспективи*. 2014. № 8. С. 98–99.
14. Дорогих В. М. Поняття та властивості адміністративної відповідальності. *Адміністративна відповідальність та провадження в справах про адміністративні правопорушення*: навч. посіб. / за заг. ред. О. В. Кузьменко. Київ: Центр учбової літератури, 2016. 388 с.

15. Пеховський А. Ю. Підстави адміністративної відповідальності за порушення правил перевезення пасажирів та вантажів морським транспортом. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія ПРАВО. 2016. Т. 2, Вип. 37. С. 136–137.

16. Кучеренко О. М. Нормативні підстави адміністративної відповідальності за порушення правил дорожнього руху. URL: <http://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc21/19.pdf>

17. Дараганова Н. В. Засади юридичної відповідальності за порушення вимог законодавства про охорону праці. *Право і суспільство*. 2017. № 4. С. 141.

18. International Labor Organization. URL: https://www.ilo.org/gateway/faces/home/ctryHome?locale=EN&countryCode=UKR&_adf.ctrl-state=bh2ijxw7y_11

19. Показчик нормативно-правових актів з охорони праці, затверджено наказом Державної служби України з питань праці від 06.07.2022 № 110. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0110880-22#Text>